

УДК 37.018.1

Л.А. Заворотченко

Миколаївська ЗОШ

I-III ступенів № 50

імені Г.Л. Дівіної

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В АСПЕКТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ А.С. МАКАРЕНКА

Автор розглядає проблеми сімейного виховання в аспекті використання педагогічної спадщини видатного педагога А.С.Макаренка у виховній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

The author touches upon the problems of family education taking into consideration the pedagogical heritage of the outstanding educator A.S. Makarenko in pedagogical activities of comprehensive educational establishments.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність розгляду проблеми сімейного виховання тісно пов'язана з реалізацією завдань, визначених Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), концепцією національного виховання, Законом України «Про загальну середню освіту», де чітко визначені права й обов'язки батьків або осіб, які їх замінюють.

Виникає питання: як рухатися до гармонії в сім'ї, а через гармонію у сім'ї до гармонії в суспільстві? Відповідь на це питання активно шукає у XXI столітті багато фахівців у галузі філософії, політології, педагогіки.

У перехідний час, який переживає Україна, дуже важливо скористатися можливістю дійти до кожної людини, допомогти їй зрозуміти, як можна стати щасливішою самій і зробити щасливішими своїх дітей. У цьому контексті нагально проступає потреба звернення до сучасних поглядів на розвиток особистості, щоб використати ці знання для здійснення практичних кроків до побудови партнерських сімей.

Україна як нова незалежна держава зараз переживає складний період. Руйнування звичних уявлень і понять про людські стосунки, про ставлення особистості до самої себе, її відповідальність перед собою, своїми дітьми, перед родиною.

Усі людські проблеми починаються і закінчуються в сім'ї. Сім'я – це основа збереження культури, етичних норм, всілякої підтримки людини. А

в Україні в центрі сім'ї традиційно стоїть Мати, Берегиня, яка зосереджує в собі всі найкращі почуття і надії людини.

За всіх часів головні функції сім'ї склалися довкола однієї – виховання дітей. Через цю визначальну функцію пролягали шляхи підтримки гасел культури, етики, народних звичаїв. Тут знаходили місце і функції підтримки старих батьків, інвалідів.

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної й емоційної підтримки.

Визначаючи мету і стратегію виховання молодого покоління в сучасних реаліях соціального життя нашої держави, учені, педагоги звертаються до (**мета статті**) вивчення поглядів на цю проблему класиків української педагогіки, зокрема до педагогічної спадщини одного із найяскравіших педагогів ХХ століття – А.С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Якщо ж стисло сформулювати суть педагогічного новаторства А.С. Макаренка, то її можна визначити як боротьбу: боротьбу за педагогіку, що прославляє людську гідність; боротьбу за отримання педагогічного і людського щастя, розвиток гуманізму в педагогіці; безперервну боротьбу за людину і віру в його можливості; боротьбу з відсталими традиціями; боротьбу затвердження і розвиток альтруїстської суті, присутньої в кожній дитині. Зрештою, А.С. Макаренко говорив і доводив, що виховна робота – легка робота, що педагогічна діяльність дає вчителю незвичайні та багаті можливості отримання щасливого буття.

Система новаторських теоретичних ідей великого педагога може зіграти істотну роль у сучасних умовах, оскільки його спадщина містить не тільки багато цінного, але й універсального, що найважливіше. Достатньо обґрунтованою є теорія родинного виховання вченого. Написанню «Книги для батьків» передували власний досвід виховання прийомного сина та племінниці, відвідання численних родин у Харкові, Києві та Москві. Важливою умовою повноцінного виховання дітей, за переконанням А.С. Макаренка, є наявність повної сім'ї та двох дітей у ній. Переконливим є формування видів фальшивого батьківського авторитету. До умов успішного становлення особистості в родині педагог відносив наявність

спільних інтересів, спільних справ і приклад батьків у всій життєдіяльності.

Визначаючи мету виховання, А.С. Макаренко наголошував: мета виховання впливає з наших соціальних потреб, з нашого суспільного життя: “Я під метою виховання розумію програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття “характер” я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконливості, і політичне виховання, і знання – абсолютно всю картину людської особистості; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути” [4, 45].

Особливу увагу звертав Антон Семенович на питання мети виховання в сім'ї. У багатьох сім'ях, стверджував він, можна спостерігати цілковиту безтурботність щодо цього: просто живуть поруч батьки й діти. І батьки сподіваються, що все само собою вийде. У батьків відсутня чітка мета, певна програма. Звичайно, у такому разі й результати завжди будуть випадкові, і часто такі батьки потім дивуються, чому це в них вирости погані діти. Жодної справи не можна добре зробити, коли не відомо, чого хочемо досягти.

Кожен батько, кожна мати повинні добре знати, що вони хочуть виховати в своїй дитині. При цьому слід завжди пам'ятати: ви народили і виховуєте сина чи доньку не лише для вашої батьківської радості – у вашій сім'ї та під вашим керівництвом росте майбутній громадянин. І якщо ви виховуєте погану людину, біда від цього буде не тільки вам, а й багатьом іншим людям, усьому суспільству.

Педагогічні проблеми сімейного виховання дітей і підлітків своїм корінням сягають у глиб століть. На всіх історичних етапах розвитку цивілізації сімейне виховання привертало увагу не лише педагогів, але й широких прошарків суспільства.

А.С. Макаренко виходив з того, що сім'я є природним людським колективом і тому повинна відповідати кращим людським законам. Якщо сім'ю очистити від згубних нашарувань вікової експлуатації людини людиною, у ній залишаться лише природні й прості віддзеркалення людської культури, вона зможе вміщати найдовершеніші форми життя. Педагог був твердо переконаний у тому, що «наша сім'я стає справжньою

школою комуністичної моралі», що «сімейний комунізм поведінки повинен обов'язково переростати в комунізм суспільної поведінки [5, 237].

А.С. Макаренко зазначав, що «радянська людина не може бути вихована безпосереднім впливом однієї людини, якими б якостями ця людина не володіла. Виховання – процес соціальний у найширшому сенсі. Виховує все: людей, речі, явища, але перш за все і більше за все – людей. З них на першому місці – батьки і педагоги. З усім складним світом навколишньої дійсності дитина вступає в різні відносини, кожна з яких незмінно розвивається, переплітається з іншими відносинами, ускладнюється фізичним і етичним зростанням самої дитини. Завдання виховання полягає в тому, щоб спрямувати цей розвиток і керувати ним. Безглуздими є спроби деяких батьків і педагогів захистити дитину від впливів життя, підміняючи соціальне виховання індивідуальним дресируванням. Закінчується це зазвичай невдачею» [6, 9].

«Виховання, – наголошував А.С. Макаренко, – справа важка, але, це перш за все, справа, ділова діяльність, доступна кожному дорослому радянському громадянину. І це діяльність, якою він зобов'язаний займатися, якою б не була його основна спеціальність». Виховання – це велика, напружена праця, що вимагає постійної уваги, граничної простоти і щирості, відсутності якою б то не було штучності і брехні. Він полягає у складному процесі формування стосунків між дітьми і батьками, відносин, що зачіпають найглибші та найінтимніші почуття. Батьки ніколи не повинні погрожувати дітям, щоб ті їх любили. Таке орієнтування на дитячу любов призводить до втрати уявлення, хто кого виховує. Діти в таких випадках починають відповідати батькам вульгарною грубістю на зразок: «Батько, ти мені набрид», «Мамочко, не приставай» тощо [7, 465].

А.С. Макаренко вважав актуальною проблему – виправдовування недоліків батьківського виховання браком часу.

Педагог пояснював: у таких батьків не просто не вистачає часу, а «немає відчуття відповідальності ні перед дитиною, ні перед суспільством». Для правильного виховання дитини «зовсім не потрібно якогось особливого часу і, головне, не потрібно багато часу. Виховання вимагає значно більше, неослабної уваги, відчуття відповідальності, а не

часу. І чим старшою є дитина, тим менше вона вимагає часу і тим сильнішою є відповідальність батьків».

Вирішальним чинником успіху сімейного виховання є активне, постійне, цілком свідоме виконання батьками їх громадянського обов'язку перед радянським суспільством. Там, де цей обов'язок реально переживається батьками, де він складає основу щоденного їх самопочуття, де він спрямовує виховну роботу сім'ї, там неможливі ніякі провали і ніякі катастрофи. Справжній вихователь не може існувати за межами діяльності вихованця як громадянина, за межами його самопочуття як особистості.

Власна поведінка батьків – вирішальний чинник у вихованні дітей. А.С. Макаренко стверджував, що батьки виховують дитину не лише тоді, коли з нею розмовляють, повчають або карають її, але і в кожен момент їх життя, навіть тоді, коли їх немає вдома: «Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або засмуχετεся, як ви поводитися з друзями і з ворогами, як ви смієтеся, читаєте газету – все це має для дитини велике значення. Щонайменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами» [8, 63].

Значним внеском у педагогічну науку є вчення А.С. Макаренка про батьківський авторитет. У нашій країні батьки є відповідальними перед суспільством за виховання майбутніх громадян. На цьому ґрунтуються їх батьківська влада, їх авторитет в очах дітей. Проте виховання дітей починається з того віку, коли жодні логічні докази і пред'явлення суспільних прав взагалі неможливі, а тим часом без авторитету немислимий вихователь. До того ж авторитет не вимагає доказів: він приймається як безперечна гідність старшого, як його сила і цінність. Якщо діти «не слухаються» батьків, це означає, що останні втратили в їх очах авторитет.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі реформування загальноосвітньої школи дедалі більшою є потреба пошуку ефективних педагогічних дій і механізмів у класичній педагогічній спадщині. У цьому аспекті надзвичайно перспективним є звернення до багатогранної теоретико-практичної спадщини А.С. Макаренка, адже його

виховна система є однією з найефективніших в історії вітчизняної педагогіки.

Основу створеної А. Макаренком педагогічної системи становлять теоретичні основи методики згуртування дитячого колективу, формування найважливіших закономірностей його розвитку.

Тож можна стверджувати, що педагогічні ідеї видатного педагога щодо сімейного виховання мають глибокий теоретичний зміст і містять технологію його реалізації у практичній діяльності сучасних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К., 1992.
2. Закон України «Про загальну середню освіту».
3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. – К., 1996.
4. Макаренко А.С. О воспитании. – М.: Политиздат, 1990. – С. 45.
5. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 5 – С. 237.
6. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 5. – С. 9.
7. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 3 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 3. – С. 468.
8. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К., 1998. – С. 63.

УДК 37 / 09 (47)

К.В. Іващенко

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А.С. МАКАРЕНКА: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Стаття присвячена вивченню спадщини видатного вченого-педагога А.С. Макаренка у контексті розв'язання ним актуальних проблем сімейного виховання. Здійснено аналіз та обґрунтування значення наукового здобутку вченого у межах визначеної проблеми.

The article is dedicated to studying of A.S. Makarenko's heritage, an outstanding teacher-scientist, in the context of solving of such actual problem as family upbringing. The analysis and basing of scientist's scientific heritage importance within the limits of this problem are accomplished.

Постановка проблеми. Соціалізація в сучасному суспільстві – це процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Дитина у процесі соціалізації не є пасивною ланкою, а входить до системи суспільних відносин і сама відтворює їх у процесі зростання. Вона прагне